

jednak jsou dány jeho malou informovaností o skutečném vývoji marxismu v Sovětském svazu. Tyto dílčí nedostatky byly

podrobeny kritice v obšírné recenzi Gouldnerovy knihy, již jsem vypracoval pro Sociologický časopis. *Eduard Urbánek*

M. N. Greckij: Francúzský štrukturalizmus

Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1972, str. 75

Recenzovaná práca sovětského autora M. N. Greckého, která byla přeložena do slovenštiny, je sice rozsahem nevelká, ale svým obsahem a pojetím je vysoce zajímavá a aktuální. Skládá se z úvodu, tří kapitol a na konec je připojen stručný přehled nejdůležitější literatury, který autor sestavil podle zaměření své práce. Jsou tu uvedena některá díla klasiků marxismu-leninismu, práce z obecné lingvistiky, základní dílo Cl. Lévi-Strausse a pak statí sovětských autorů i některých francouzských autorů, jež se různým způsobem strukturalismem zabývali.

Předem je nutno říci, že práce M. N. Greckého je přes svou stručnost prací vysoce potřebnou a také kvalifikovaně a zasvěceně napsanou. Již v úvodu autor poukazuje na to, že existuje různé pojetí struktur, různé způsoby zkoumání a strukturalismus je jen jedním z nich. Strukturalismus takto chápaný je úzce spjat se semiotikou, modelováním a s mnohými matematickými a formálně logickými metodami výzkumu. Pro potřeby odlišení a klasifikace autor rozděluje strukturalismus do dvou základních forem. Je to na prvním místě konkrétní vědecký strukturalismus a strukturalismus s filosoficko-ideologickým obsahem. Greckij vychází z předpokladu, že konfrontovat strukturalismus s marxismem můžeme jen ve filosofické a obecně sociologické rovině. Tento postup je tím spíš nutný proto, že strukturalismus filosofický úzce souvisí s určitými metodami a ideami konkrétních věd, opírá se o ně nebo z nich přímo vychází při budování širších strukturalistických koncepcí.

V pojetí autora recenzované práce se strukturalismus jako směr a proud zformoval v 60. letech ve Francii. Mezi nej-

významnější představitele takto pojatého strukturalismu zařazuje Clauda Lévi-Strausse, M. Foucaulta, R. Barthèse, J. Lacana. Tento strukturalismus vystoupil jako odpůrce filosofické tradice existencialismu. Proti subjektivnosti staví objektivnost, proto individuálnímu prožívání vědeckou exaktnost, proti svobodnému lidskému jednání pevnou stálost struktur. Mezi francouzskými strukturalisty vyděluje Greckij pak antimarxistické představitele, k nimž zejména řadí L. Sebaga, J. M. Auziase a J. M. Benoita. Byli to právě především antimarxističtí strukturalisté, kteří provedli přechod od skutečně vědeckých tezí vytyčených strukturalismem v konkrétních vědách k všeobecně sociologickým a filosofickým spekulacím.

Ze souvislosti je tedy zřejmé, že Greckij považuje konkrétní vědecký strukturalismus uplatněný v konkrétních vědách za podnětný a vědecky plodný. To se zvláště týká lingvistiky, jejíž postupy a výsledky jsou do určité míry autorovi recenzované práce sympatické.

Greckij upozorňuje správně na různorodé používání pojmu struktura, na významovou nejednotnost. Podstatu strukturalistického pojetí struktury vidí ve zdůraznění primátů vztahů nad prvky v systému. Struktura je v tomto pojetí vztahů mezi elementy systému, vyčleněná v čisté podobě a na takové úrovni abstrakce, že umožňuje abstrahovat od kvalitativní specifiky elementů. Jsou to v podstatě skryté hluboké vztahy, které nezávisí na elementech, nýbrž je určují, a elementy přitom vystupují jako průsečíky v síti vztahů. Takto vyčleněná struktura není jednoduchou stálou kostrou, vtěluje se naopak do souhrnu variant, které se přeměňují jedna v druhou podle určitých

pravidel, a tedy podléhají formalizaci. Takové pojetí struktury neodmítá variabilitu na této úrovni abstrakce, proměnlivost se deduktivně vyvozuje jako soubor kombinací omezeného počtu elementů a jejich vztahů. Struktura se může chápat jako abstraktní invarianta ztělesňující se v mnoha konkrétních variantách, jako souhrn těchto variant nebo jako souhrn pravidel, která určují vzájemné přeměny variant. Tato koncepce struktury našla největší a podle Greckého i pozitivní uplatnění v muzikologii, krystalografii, kde se struktury přímo nabízejí. Lingvistika byla první ze společenských věd, kde byla uplatněna metoda zkoumání abstraktních struktur. V této souvislosti pak podává autor přehled rozvoje strukturální lingvistiky, její současný stav i její hlavní představitelé. Zásahu strukturální lingvistiky vidí Greckij v tom, že dokázala možnost a plodnost použití exaktních metod při synchronním studiu jazyka, nenašla však přesvědčivé způsoby diachronického strukturálního výzkumu.

Lévi-Strauss byl pak první, kdo se pokusil aplikovat vymoženosti a podněty strukturální lingvistiky na oblast etnologie, na studium lidských kultur a kulturních výtvorů. Až potud Greckij často zdůrazňuje pozitivní přínos konkrétního vědeckého strukturalismu. Lévi-Strauss však současně reprezentuje přechod k obecně sociologickým až filosofickým interpretacím strukturalismu, a tím ho přenáší jako velmi nesourodý do oblastí, kde ho nelze bez problémů a konfliktů aplikovat. Lévi-Strauss a strukturalisté jeho zaměření odstraňují subjekt objektové vztahy, proti pojmu subjektu jako centru svobodné uvědomělé činnosti strukturalismus staví pojem neosobní, objektivní struktury, která determinuje lidskou činnost. V pojetí Lévi-Strausse se chápe struktura jako souhrn skrytých vztahů a lokalizuje se do oblasti podvědomého. Rozpory, které vznikají uplatněním takového východiska do důsledků, vedou Lévi-Strausse k nejrůznějším snahám najít východisko z dualismu. Protože subjektivní sympatie Lévi-

-Strausse jsou na straně materialismu, zdůrazňuje determinovanost lidského intelektu fyziologickou strukturou mozku. Proto nacházíme v obecně sociologických a filosofických úvahách Lévi Strausse o strukturalismu prvky eklekticismu, který spojuje vulgární materialismus s dualistickým pojetím struktury a podvědomého i se subjektivní snahou hlásit se k marxismu.

V koncepci Lévi-Strausse se odhalují další neřešené problémy vyjádřené ve dvojicích struktura—historie, struktura—subjekt. Odkud se struktury berou a kdo je vytváří, když původní chápání struktury jako systému skrytých a hlubokých vztahů vyloučilo jak vznikání, tak i aktivitu subjektu ze strukturalistických východisek? Dějiny se v tomto pojetí strukturalismu jeví jako přemísťování velkého množství variant jako v kaleidoskopu, ve kterém se nevytváří zásadně nic nového.

Na závěr své práce o strukturalismu konkrétně vědeckém i filosoficko-sociologickém autor srovnává marxistické dialektické pojetí struktur s nemarxistickým pojetím francouzské linie strukturalismu. Akceptuje genetický pohled na struktury, dialektické pojetí části a celku, přechody a pohyblivé hranice mezi částmi celku, nutnost zachování teoretického prostoru pro kvalitativní změny. Strukturalistický model je formální a nepřipouští zavedení formálně logického rozporu. Existují však rozpory dialektické ve skutečných historických strukturách, dialektický rozpor však činí formalizovaný model struktury nefunkčním.

Autor spisu o francouzském strukturalismu se vědomě nezabývá aplikací a rozvíjením sociologického strukturalismu. Zdálo by se, že jeho práce vlastně nemá k sociologii žádný vztah. To by byl však úzký, jakýsi resortní pohled, protože francouzský strukturalismus a zvláště pak Lévi-Strauss přenášejí výsledky a podněty strukturalismu ze speciálních věd i do oblastí sociologie a současně svým pojetím překračují přísně vymezený okruh institucionalizované sociologie. Ale ame-

rický strukturální funkcionalismus není omezen jen na pouhou oblast sociologie. Proto má kritika a analýza francouzského strukturalismu, jak ji podává M. N. Greckij, význam i pro správné pochopení a hodnocení omezeností a nedostatků sociologického strukturalismu, který vyhlašuje své ambice být moderním a vědeckým pojetím, které vytlačuje a chce nahradit marxismus. Práce M. N. Greckého i přes svou stručnost dokazuje sílu a přesvědčivost marxistické analýzy módních a rádo by vědeckých koncepcí strukturalismu a v tomto smyslu má svůj velký význam

pro vytváření správných teoretických postojů k sociologickému strukturalismu. Budiž však na závěr dovolena jedna kritická poznámka. Myslím, že Greckij příliš přeceňuje vědeckost a nespornost toho strukturalismu, který nazývá konkrétně vědeckým, a vidí rozpory a nedůslednost i neudržitelnost tzv. strukturalismu na obecně sociologické a filosofické úrovni. Řada nedostatků a vnitřních rozporů strukturalismu je podle mého soudu obsažena již v tom strukturalismu, který autor nazývá konkrétně vědeckým.

Eduard Urbánek

Jak pomoci sociálnímu rozvoji?

Jacques Delors: Les indicateurs sociaux,

Futuribles Paris, 1971

Takovou otázku si klade Jacques Delors, ředitel sociálních služeb při francouzské plánovací komisi. A odpovídá na ni ve sborníku, který je vlastně příspěvkem k metodice výběru sociálních ukazatelů: zlepšením sociálního plánování.

Plánování totiž přestalo být doménou ekonomů a i v západních zemích roste úsilí o systematické organizování velkých sociálních funkcí, které ve společnosti leží z větší části na bedrech státu, jako je tomu u ochrany zdraví, výchovy a dalších. Aby státní politika v těchto oblastech byla úspěšná a finanční prostředky účelněji rozmístovány, je nutné dokonaleji poznat sociální skutečnost. Společenská potřeba si vynucuje doplnění finančních rozpočtů o plány sociálního rozvoje.

Tak to vidí pořadatel sborníku jako odborník i z titulu své funkce ve státním aparátu. Studie je vlastně zpracována především pro potřeby úřadu pro plánování. Nejde v ní o hluboké analýzy, ale o přehled konkrétních metodologických prostředků, používaných nebo navrhovaných k používání při zkoumání uvedených oblastí. Dokonalejších výsledků při státních intervencích do zvyšování životní úrovně a do stylu života občanů je možné dosáhnout především dokonalou

znalostí sociálních problémů, a ta je závislá na perfektnosti měření. Nástroje k němu poskytuje statistika a sociální výzkum. Delors nesdílí skepticizmus některých odborníků, kteří poukazují na nemožnost změřit kvalitativní jevy, nebo obavy, že plán znamená nebezpečí pro rozvoj individuálních svobod. Předmětem sociálního plánování nejsou tak obecné jevy, jako je „štěstí národa“, ani se nesnaží vtěsnat každého jedince do společného modelu lidské existence. Jde mu o to evidovat vědomý nebo i nevědomý výběr činností, jak ho realizují jednotlivci i skupiny, a tomuto výběru pak zdokonalovat podmínky tak, aby společnost i její členové mohli optimálně realizovat své záměry na sociálně kulturním poli. Možnost kvantifikovat kvalitativní jevy byla už prokázána. Její platnost však kolísá pro často pochybnou hodnotu zpracovávaných dat. Proto je třeba soustředit se na metodologii, konkrétně na ukazatele sociálního rozvoje a podrobit je kritické analýze citlivého pozorovatele.

Sociální rozvoj je v recenzované knize chápán v nejširším slova smyslu — zahrnuje všechny projevy aktivity a chování lidí, týkající se jejich existence a způsobu života. Nový výběr ukazatelů byl